

DOI <https://doi.org/10.32782/3041-1319/2026-1-32>

А. Я. Цюпрік

*Львівський державний університет безпеки життєдіяльності,
м. Львів, Україна*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2921-7778> – Цюпрік А. Я.

 tsarob@ukr.net

ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У КОНТЕКСТІ СИНЕРГЕТИЧНОГО ПІДХОДУ

У статті теоретично обґрунтовано доцільність застосування синергетичного підходу до формування психолого-педагогічних компетентностей майбутніх соціальних працівників. Зазначено, що сучасні умови розвитку суспільства, зростання кількості кризових ситуацій, соціальних ризиків та ускладнення професійної діяльності соціального працівника зумовлюють необхідність удосконалення системи його професійної підготовки. Доведено, що ефективність соціальної роботи значною мірою залежить від сформованості психолого-педагогічних компетентностей, які забезпечують здатність фахівця до конструктивної взаємодії з клієнтами, надання психосоціальної підтримки, організації педагогічного впливу та сприяння особистісному розвитку отримувачів соціальних послуг. Розкрито структуру психолого-педагогічних компетентностей майбутнього соціального працівника, що включає когнітивний, операційно-діяльнісний, комунікативний, рефлексивний та ціннісно-мотиваційний компоненти. Обґрунтовано, що традиційні лінійні моделі професійної підготовки не враховують нелінійності та складності процесу професійного становлення фахівця, що актуалізує використання синергетичного підходу як методологічної основи підготовки соціальних працівників. Охарактеризовано основні положення синергетичного підходу в освіті: нелінійність освітнього процесу, відкритість освітньої системи, самоорганізацію, наявність ціннісних атракторів, резонансну педагогічну взаємодію та синергію компонентів компетентності. Наголошено, що формування психолого-педагогічних компетентностей має здійснюватися через інтеграцію теоретичної підготовки та практичної діяльності, використання проблемного, проєктного, інтерактивного та рефлексивного навчання, а також через занурення студентів у професійне середовище соціальної роботи. Зроблено висновок, що синергетичний підхід дозволяє розглядати процес формування психолого-педагогічних компетентностей як відкриту, динамічну та нелінійну систему, в якій ключову роль відіграють процеси самоорганізації, рефлексії та ціннісного самовизначення майбутнього фахівця. Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробкою педагогічних технологій формування психолого-педагогічних компетентностей майбутніх соціальних працівників на засадах синергетичного підходу та експериментальною перевіркою їх ефективності.

Ключові слова: психолого-педагогічні компетентності; майбутні соціальні працівники; професійна підготовка; синергетичний підхід; самоорганізація; нелінійність освітнього процесу; рефлексія; педагогічна взаємодія; професійний розвиток; соціальна робота.

DEVELOPING PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL SKILLS AMONG FUTURE SOCIAL WORKERS AS PART OF A SYNERGISTIC APPROACH

This article provides a theoretical justification for the use of a synergistic approach to developing the psychological and pedagogical skills among future social workers. It is noted that current social conditions, the increasing number of crises and social risks, and the complexity of social workers' professional activities require improvements to their professional training system. It has been demonstrated that the impact of social work depends largely on the development of psychological and pedagogical skills, which ensure the ability of professionals to interact constructively with clients, provide psychosocial support, organize educational programs, and promote the personal development of social service recipients. The structure of the psychological and pedagogical skills of a future social worker is outlined, and it includes cognitive, operational-activity-based, communicative, reflective, and value-motivational aspects. It has been argued that traditional line models for professional training ignore the non-linearity and complicity in the process of a specialist's professional development, which highlights the need to adopt a synergistic approach as the methodological foundation for training social workers. The main principles of the synergetic approach in education are described: the educational process non-linearity, the educational system openness, self-organization, the value attractors' presence, resonant pedagogical interaction, and the synergy of competence components. It was emphasized that the development of psychological and pedagogical skills should be achieved through the integration of theoretical training and practical activities, the use of problem-based, project-based, interactive, and reflective training, as well as through students' immersion in the social work professional environment. It has been concluded that a synergistic approach allows us to view the process of developing psychological and pedagogical skills as an open, dynamic, and nonlinear system in which the processes of self-organization, reflection, and value-based self-determination are key for future professionals. Future research projects will focus on developing pedagogical methods for training future social workers in psychological and pedagogical skills based on a synergistic approach, as well as experimentally testing the effectiveness of these methods.

Key words: psychological and pedagogical skills; future social workers; professional training; synergistic approach; self-organization; educational process non-linearity; reflection; pedagogical interaction; professional development; social work.

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку суспільства характеризується динамічністю, нестабільністю та непередбачуваністю соціальних процесів, що суттєво ускладнює умови професійної діяльності соціальних працівників. Зростаючі вимоги до якості соціального обслуговування населення, розширення спектра соціальних послуг та необхідність забезпечення психологічного добробуту клієнтів зумовлюють потребу в принципово нових підходах до підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери.

Соціальний працівник, виконуючи свої функціональні обов'язки, постійно перебуває в ситуації взаємодії з людьми, які переживають складні життєві обставини: насильство, безробіття, хвороби, соціальну дезадаптацію. Успішність такої взаємодії значною мірою визначається сформованістю психолого-педагогічних компетентностей, а саме здатністю фахівця розуміти психологічні стани клієнтів, організовувати конструктивне спілкування, здійснювати психолого-педагогічний вплив і сприяти особистісному розвитку тих, хто потребує соціальної допомоги.

Водночас аналіз практики підготовки соціальних працівників у вітчизняних закладах вищої освіти свідчить про те, що формування психолого-педагогічних компетентностей нерідко здійснюється за традиційними лінійними моделями, які не враховують складність і нелінійність процесів особистісного та професійного становлення майбутніх фахівців. Цим зумовлюється актуальність звернення до синергетичного підходу як методологічного підґрунтя для вдосконалення системи фахової підготовки соціальних працівників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних умовах зростає актуальність проблеми підготовки майбутніх соціальних працівників та організації психосоціальної підтримки населення, що зумовлено соціальними викликами, кризовими ситуаціями та необхідністю підвищення рівня соціальної стійкості особистості.

Питання психосоціальної підтримки в умовах надзвичайних ситуацій розглянуто у праці Н. Гусак, В. Чернобровкіної, В. Панка [2], де обґрунтовано підхід резилієнс як основу надання

психосоціальної допомоги та відновлення психологічних ресурсів особистості.

Особливим контекстом формування психолого-педагогічних компетентностей є проблема збереження професійного здоров'я соціальних працівників. Важливим аспектом є також формування соціальної стійкості людини в громаді, що розкрито у колективній монографії О. Купенко, Н. Світайло, А. Костенко [3], де визначено роль громади та соціальної роботи у підтримці вразливих категорій населення.

Проблему професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери досліджено у наукових працях І. Савельчук [6], де розкрито теоретико-методологічні засади професійної підготовки соціальних працівників в умовах інноваційного освітнього середовища. Питання формування професійної компетентності педагога та майбутнього фахівця розглядають О. Потапчук, І. Луцик [5], які визначають структуру професійної компетентності та педагогічні умови її формування у процесі професійної підготовки.

Зарубіжні дослідники М. Moore, J. Thaller [9] акцентують увагу на формуванні готовності студентів соціальної роботи до професійної діяльності та розвитку навичок професійної адаптації, тоді як J. Ravalier, D. Jones, R. Truell, P. McFadden [11] досліджують умови праці соціальних працівників та їх вплив на професійне благополуччя.

Важливе значення у професійній підготовці майбутніх фахівців має використання сучасних методологічних підходів, зокрема синергетичного. Так, Н. Білова [1] розглядає синергетичний підхід як методологічний концепт педагогічних досліджень, а О. Чикурова [7] обґрунтовує його як основу самоорганізації навчальної діяльності. Питання інтеграції освіти, науки та практики у професійній підготовці фахівців висвітлено у дослідженні О. Левчук, Н. Гаврилюк [4].

У зарубіжних наукових працях також приділяється увага міждисциплінарності підготовки фахівців та формуванню професійних компетентностей у сфері соціальної роботи, зокрема у роботах С. Morley, P. Ablett, C. Noble, S. Cowden [10], T. Sim, M. He [12], A. Bielinskyi та ін. [8].

Загалом аналіз наукових досліджень свідчить, що проблема формування професійних компетентностей майбутніх соціальних працівників є предметом активного наукового пошуку. У сучасних дослідженнях обґрунтовано значення психологічної готовності до роботи в кризових умовах, роль рефлексивної практики у формуванні професійної компетентності, необхідність

подолання розриву між теоретичною підготовкою та практичними вимогами професійної діяльності, а також важливість збереження професійного здоров'я та розвитку ціннісно-рефлексивної сфери майбутніх фахівців. Водночас у наукових працях синергетичний підхід розглядається переважно як загальнометодологічна основа організації освітнього процесу, однак проблема його застосування безпосередньо до формування психолого-педагогічних компетентностей майбутніх соціальних працівників розроблена недостатньо.

Таким чином, проблема підготовки майбутніх соціальних працівників розглядається у контексті формування професійної компетентності, розвитку соціальної стійкості особистості, організації психосоціальної підтримки та впровадження сучасних методологічних підходів у професійну підготовку фахівців. Подальшого дослідження потребує теоретичне обґрунтування та розробка змісту, структури, принципів, педагогічних умов і технологій формування психолого-педагогічних компетентностей майбутніх соціальних працівників на засадах синергетичного підходу.

Мета статті – теоретично обґрунтувати доцільність застосування синергетичного підходу до формування психолого-педагогічних компетентностей майбутніх соціальних працівників та сформулювати базові положення такого формування.

Досягнення мети передбачає вирішення **таких завдань**: 1) обґрунтувати значущість психолого-педагогічних компетентностей у фаховій підготовці соціальних працівників; 2) здійснити аналіз можливостей синергетичного підходу для організації процесу формування зазначених компетентностей; 3) розробити базові положення синергетично орієнтованого формування психолого-педагогічних компетентностей майбутніх соціальних працівників.

Виклад основного матеріалу. Психолого-педагогічна компетентність соціального працівника є інтегративним особистісно-професійним утворенням, що охоплює систему знань про закономірності психічного розвитку людини, механізми соціалізації та педагогічного впливу; сукупність умінь здійснювати діагностику психологічного стану клієнта, будувати суб'єкт-суб'єктну взаємодію, реалізовувати корекційно-розвивальний вплив; а також ціннісне ставлення до людини як суб'єкта власного життя і соціального розвитку.

У структурі психолого-педагогічних компетентностей соціального працівника доцільно виокремити такі компоненти: когнітивний як

знання психологічних теорій особистості, вікової та соціальної психології, педагогічних концепцій розвитку і виховання, механізмів соціальної дезадаптації та реабілітації; операційно-діяльнісний як уміння здійснювати психологічну діагностику потреб клієнта, застосовувати методи консультування, медіації, корекції поведінки; організовувати педагогічну підтримку та психосоціальну реабілітацію; комунікативний як здатність до емпатійного слухання, встановлення довірливого контакту, ведення терапевтичної бесіди, вирішення конфліктів, роботи в мультидисциплінарній команді; рефлексивний як здатність до самоаналізу власної професійної діяльності, усвідомлення особистісних ресурсів і обмежень, управління емоційним станом у ситуаціях стресу та «вигорання»; ціннісно-мотиваційний як гуманістична спрямованість, повага до гідності клієнта, відповідальність, толерантність до різних форм людської поведінки та суспільних відхилень.

Доцільність формування психолого-педагогічних компетентностей у майбутніх соціальних працівників обґрунтовується рядом чинників. По-перше, специфіка соціальної роботи передбачає постійну взаємодію з вразливими категоріями населення (дітьми-сиротами, особами з інвалідністю, залежними особами, жертвами насильства), що вимагає не лише знань соціального законодавства, а й глибокого розуміння психологічних механізмів поведінки людини в кризових ситуаціях. По-друге, ефективність соціальних послуг значною мірою визначається педагогічним характером взаємодії між соціальним працівником та клієнтом: здатністю фахівця мотивувати, навчати, підтримувати та розвивати соціальну суб'єктність клієнта. По-третє, умови сучасної соціальної роботи в Україні, ускладнені наслідками збройного конфлікту, вимагають від фахівців соціальної сфери готовності до надання психосоціальної підтримки, роботи з травматичним досвідом та супроводу процесів психологічної реінтеграції.

Дослідники підкреслюють, що брак психолого-педагогічних компетентностей у соціальних працівників призводить до формалізму у наданні послуг, зниження їх ефективності, виникнення вторинної травматизації як самого фахівця, так і клієнта, а також до деструктивних форм взаємодії, що підривають довіру до інституту соціальної допомоги загалом.

Особливої уваги потребує проблема критичного стилю мислення викладача у контексті різних педагогічних інновацій, Обговоримо основні етапи такої інноваційної діяльності, і насамперед

із погляду критичного осмислення викладачем об'єктів, явищ та інших фрагментів педагогічної дійсності.

Важливий аспект проблеми подання результатів критичного осмислення педагогічної дійсності пов'язаний із суспільно-державним реформуванням системи вищої професійної освіти та широкими дискусіями з цього приводу у різних ЗМІ: на сторінках журналів та газет, у телепередачах, які представляють бесіди з актуальних проблем

Розглядаючи питання критичного мислення викладача та його формування у процесі навчання, слід зупинитися на низці об'єктивних труднощів цього процесу, обумовлених психологічними особливостями діяльності викладача

Мова йде про необхідність для викладача сформуванню в собі психологічну готовність періодично переходити з ролі навчального до ролі того, хто навчається, зобов'язаний відвідувати навчальні заняття незалежно від того, чи добре там викладають, чи можна застосувати отримані знання на практиці. Все це вимагає спочатку високого рівня сформованості критичного мислення, толерантності, розуміння того, що самовдосконалення – незавершений протягом всього життя процес.

Синергетичний підхід відкриває низку конкретних педагогічних можливостей для формування психолого-педагогічних компетентностей майбутніх соціальних працівників: обґрунтовує доцільність проблемного навчання на матеріалі реальних соціальних кейсів, що моделюють нелінійні, непередбачувані ситуації соціальної допомоги; синергетика підтримує широке застосування інтерактивних, проєктних, дослідницьких форм навчання, що стимулюють самоорганізацію студентів; синергетика зумовлює важливість середовищного підходу, оскільки формування компетентностей відбувається передусім через занурення у відповідне освітньо-професійне середовище, а не лише через трансляцію знань.

Узагальнення теоретичних засад синергетичного підходу та специфіки психолого-педагогічної підготовки соціальних працівників дозволяє сформулювати такі базові положення *формування професійних компетентностей майбутніх соціальних працівників*:

- нелінійність освітнього процесу та врахування індивідуальної динаміки розвитку студентів;
- відкритість підготовки та її інтеграція у соціальну практику;
- самоорганізація як провідний механізм професійного становлення;

- орієнтація на гуманістичні цінності як мотиваційні атрактори;
- резонансна педагогічна взаємодія викладача і студента;
- синергія всіх компонентів компетентності;
- рефлексія як основа професійного саморозвитку.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Психолого-педагогічні компетентності є невід'ємною складовою фахової підготовки соціальних працівників, оскільки їх діяльність нерозривно пов'язана із психологічним супроводом, педагогічним впливом та розвитком соціальної суб'єктності клієнтів. Дефіцит цих компетентностей знижує якість соціальних послуг та підвищує ризики вторинної травматизації фахівців.

Синергетичний підхід відкриває значні можливості для вдосконалення системи формування психолого-педагогічних компетентностей: він дає змогу враховувати нелінійність процесу особистісно-фахового розвитку студентів, організувати відкриті освітні системи з широкою інтеграцією у соціальну практику, стимулювати самоорганізацію та ціннісне самовизначення майбутніх фахівців.

Базові положення синергетично орієнтованого формування психолого-педагогічних компетентностей включають: нелінійність освітнього процесу, відкритість і практикоорієнтованість, самоорганізацію як ключовий механізм розвитку, використання ціннісних атракторів, резонансний характер педагогічної взаємодії, синергію між компонентами компетентності та рефлексивну самоорганізацію як основу неперервного саморозвитку фахівця.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробкою конкретних педагогічних технологій і методичного інструментарію формування психолого-педагогічних компетентностей майбутніх соціальних працівників на засадах синергетичного підходу, а також з емпіричною перевіркою ефективності запропонованих положень у практиці підготовки фахівців соціальної сфери.

Список літератури:

1. Білова Н. К. Синергетичний підхід як методологічний концепт музично-педагогічних досліджень. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. 2019. № 3. С. 22–27.
2. Гусак Н. Є., Чернобровкіна В. А., Чернобровкін В. М. та ін. Психосоціальна підтримка в умовах надзвичайних ситуацій: підхід резилієнс : навч.-метод. посіб. Київ : НаУКМА, 2017. 174 с.
3. Гуманітарні засади соціальної стійкості людини в громаді : колективна моногра-

фія / О. В. Купенко, А. Є. Лебідь, Н. Д. Світайло, А. М. Костенко та ін. Суми : «Мрія», 2023. 252 с.

4. Левчук О., Гаврилук Н. Цілісний підхід до підготовки фахівців: синергія освіти, науки та виробництва в сучасних університетах. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання*. 2023. Вип. 68. С. 123–135. DOI: 10.31652/2412-1142-2023-68-123-135.

5. Потапчук О. І., Луцик І. Б. Особливості професійної компетентності педагога як умова ефективності підготовки майбутніх фахівців професійної освіти. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реальність та перспективи*. 2020. Вип. 76. С. 126–129. DOI: 10.31392/NPU-nc.series5.2020.76.27.

6. Савельчук І. Б. Підготовка соціальних працівників до професійної діяльності в умовах інноваційного освітнього середовища університету : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.05. Київ, 2020. 472 с.

7. Чикурова О. Синергетичний підхід як методологічна основа теорії самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка. Серія: педагогіка*. 2021. № 1. С. 21–28. DOI: 10.25128/2415-3605.21.2.3.

8. Bielinskyi A. O., Kiv A. E., Soloviev V. N., Prikhozha S. O., Slusarenko O. O. Complex systems and physics education. *CTE Workshop Proceedings*. 2022. Vol. 9. P. 56–80. DOI: 10.55056/cte.103.

9. Moore M., Thaller J. Career readiness: Preparing social work students for entry into the workforce. *Frontiers in Education*. 2023. Vol. 8. DOI: 10.3389/educ.2023.1280581.

10. Morley C., Ablett P., Noble C., Cowden S. *The Routledge Handbook of Critical Pedagogies for Social Work*. New York : Routledge, 2020. 474 p. DOI: 10.4324/9781351002042.

11. Ravalier J., Jones D., Truell R., McFadden P. Global social work working conditions and wellbeing. *International Social Work*. 2022. Vol. 65, No. 6. P. 1078–1094. DOI: 10.1177/00208728221112731.

12. Sim T., He M. Social work competence in disaster management: an integrative review. *European Journal of Social Work*. 2024. Vol. 27, No. 1. P. 83–95. DOI: 10.1080/13691457.2022.2092455.

References:

1. Bilova N. K. (2019). Synerhetychnyi pidkhyd yak metodolohichniy kontsept muzychno-pedahohichnykh doslidzhen [Synergistic approach as a methodological concept of music-pedagogical research]. *Naukovyi visnyk Pivdenoukrainskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni K. D. Ushynskoho*. № 3. S. 22–27.
2. Husak N. Ye., Chernobrovkina V. A., Chernobrovkin V. M. ta in. (2017). Psykhosotsialna pidtrymka v umovakh nadzvychainykh sytuatsii: pidkhyd rezyliens [Psychosocial support in emergencies:

a resilience approach] : navch.-metod. posib. Kyiv : NaUKMA, 174 s.

3. Humanitarni zasady sotsialnoi stikiosti liudyny v hromadi (2023). [Humanitarian principles of social stability of a person in a community] : kolektyvna monohrafiia / O. V. Kuppenko, A. Ye. Lebid, N. D. Svi-tailo, A. M. Kostenko ta in. Sumy : "Mriia", 252 s.

4. Levchuk O., Havryliuk N. (2023). Tsilisnyi pidkhdid do pidhotovky fakhivtsiv: synerhiia osvity, nauky ta vyrobnytstva v suchasnykh universytetakh [A holistic approach to training specialists: synergy of education, science and production in modern universities]. *Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia*. Vyp. 68. S. 123–135. DOI: 10.31652/2412-1142-2023-68-123-135.

5. Potapchuk O. I., Lutsyk I. B. (2020). Osoblyvosti profesiinoi kompetentnosti pedahoha yak umova efektyvnosti pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv profesiinoi osvity [Peculiarities of a teacher's professional competence as a condition for the effectiveness of training future specialists in vocational education]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 5. Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy*. Vyp. 76. S. 126–129. DOI: 10.31392/NPU-nc.series5.2020.76.27.

6. Savelchuk I. B. (2020). Pidhotovka sotsialnykh pratsivnykiv do profesiinoi diialnosti v umovakh innovatsiinoho osvitnoho seredovyscha universytetu : dys. ... d-ra ped. nauk : 13.00.05. Kyiv, 472 s.

7. Chykurova O. Synerhetychnyi pidkhdid yak metodolohichna osnova teorii samoorhanizatsii navchalnoi diialnosti uchniv pochatkovoii shkoly [Synergistic approach as a methodological basis for the theory of self-organization of educational activities of primary school students]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni V. Hnatiuka. Seriiia: pedahohika*. 2021. № 1. S. 21–28. DOI: 10.25128/2415-3605.21.2.3.

8. Bielinskyi A. O., Kiv A. E., Soloviev V. N., Prikhozha S. O., Slusarenko O. O. (2022). *Complex systems and physics education. CTE Workshop Proceedings*. Vol. 9. P. 56–80. DOI: 10.55056/cte.103

9. Moore M., Thaller J. (2023). Career readiness: preparing social work students for entry into the workforce. *Frontiers in Education*. Vol. 8. DOI: 10.3389/feduc.2023.1280581

10. Morley C., Ablett P., Noble C., Cowden S. (2020). *The Routledge Handbook of Critical Pedagogies for Social Work*. New York : Routledge. DOI: 10.4324/9781351002042

11. Ravalier J., Jones D., Truell R., McFadden P. (2022). Global social work working conditions and wellbeing. *International Social Work*. Vol. 65, No. 6. P. 1078–1094. DOI: 10.1177/00208728221112731

12. Sim T., He M. (2024). Social work competence in disaster management. *European Journal of Social Work*. Vol. 27, No. 1. P. 83–95. DOI: 10.1080/13691457.2022.2093142

А. Я. Цюприк

Оглядова стаття

Дата першого надходження статті до видання: 15.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 22.05.2026